

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳು : ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ

ಕವಿತ¹ ಮತ್ತು ಡಾ. ಆರ್. ಕವಿತ²

ಪೀಠಿಕೆ

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಅಮೃತಶಿಲೆ, ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು, ಬೆಣಚು ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ, ಮರ ಅಥವಾ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಮೂಲಕ ರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗುವ ವಸ್ತುಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕೂ ಬದಲಾಗಿವೆ. ಶಿಲ್ಪಗಳು ಹಲವು ವೇಳೆ ಪ್ಯಾರಿಸ್ ಗಾರೆ, ಮೇಣ, ಚೇಡಿಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪವು ಕೂಡ ಪ್ರಮುಖವಾದುದಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲು ಒಂದು ಭಾಗ ಸುಣ್ಣ ಎರಡು ಭಾಗ ಮರಳು ಒಂದು ಭಾಗ ಬೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ಭಾಗ ಅಂಟುವಾಳ ಕಾಯಿ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ನುಣ್ಣಗೆ ಅರೆದು ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಅಂತ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಗೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಭಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ, ಮರದ ಗೂಟ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಗೂಟ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಿಗಳ ಮೇಲ್ಮೈಗೆ ಗಾರೆಯನ್ನು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಬಳಿದು, ಒರಟು ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಂತರ ಅದರ ಓರೆ ಕೊರೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರೆದು ನುಣ್ಣಗಿನ ಗಾರೆಯನ್ನು ಲೆಪಿಸಿ ಅಂತಿಮವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಲೆಪಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗಿರುವ ಲೋಹ ಮತ್ತು ಶಿಲಾ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಪೂಜಾ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ ಬಳಕೆಗೊಂಡರೆ ಹೊರಗಿರುವ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಕತೆ ಮತ್ತು ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ಶಿಲ್ಪಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಶಿಲಾ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗಾರೆಶಿಲ್ಪಗಳು ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪವು ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿ ಬರದಿದ್ದರೆ, ಪುನಃ ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಾರೆಯನ್ನು

¹ ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ಹಂಪಿ.

² ಸಂಶೋಧನಾ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು ಮತ್ತು ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಇತಿಹಾಸ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಮಹಾರಾಣಿ ಮಹಿಳಾ ಕಲಾ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು.

ಲೇಪಿಸಿ ಸುಂದರಗೊಲಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗಾರೆಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಜನಶೀಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಹೊಸಪೇಟೆ ಮತ್ತು ಹಂಪಿಯ ನಡುವೆ ಕಂಡು ಬರುವ ಮಲಪನಗುಡಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಗಾರೆಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ 29 ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಪನಗುಡಿ ಗ್ರಾಮವು ಕೂಡ ಒಂದಾಗಿದೆ. ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಹಂಪಿಯ ಬೌದ್ಧೋಳಿಕ ಪರಿಸರವು ಬೃಹದಾಕಾರದ ಬಂಡೆ, ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದು ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ 343 ಕಿ.ಮೀ., ಬಿಜಾಪುರದಿಂದ 254 ಕಿ.ಮೀ., ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ 74 ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. 13 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹೊಸಪೇಟೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅತಿ ಹತ್ತಿರದ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಹಂಪಿಯು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಹಂಪಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರು ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರ, ಪಂಪಾತಿರ್ಥ, ಭಾಸ್ಕರಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದಿತ್ತು. ಹಂಪಿಯನ್ನು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಹಾಗೇ ಕಿಸ್ಕಿಂದೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಪೌರಾಣಿಕವಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಶಿವಾ ಮತ್ತು ಗಿರಿಜೆಯ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇತಿಹಾಸದ ಆರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮಧುರಾದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಮರಳಿನೊಂದಿಗೆ ಅಂಟು ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗಾರೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಶ್ಯಪ ಶಿಲ್ಪ, ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಸಮಾರಾಂಗಣ ಸೂತ್ರಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣು, ಗಾರೆ, ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಲೋಹ ಇತ್ಯದಿಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯೊಂದುವ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸಿ ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದೆಂದು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಗಮಗಳು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿ ಗೋಪಿನಾಥ ರಾವ್ ಟಿ. ಎ. (1914). ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪ, ಗಾಂಧಾರ ಶಿಲ್ಪ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಹಳೆಯದೆಂದು ಆಕೃತಿಯ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಉಬ್ಬು ತಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಮಾತ್ರ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕೆ ಎಂ ವರ್ಮಾ (1987). ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಂಗರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ನರಸಮಂಗಲದ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಗಾರೆ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಉಳಿದು ಬಂದಿವೆ. 10-12 ನೇ ಶತಮಾನದ ಕಾಲದ ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿನ ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ಕೋಲಾರದ ಕೋಲಾರಮ್ಮ ಅಂಗಡಿ ಗ್ರಾಮದ ವಾಸಂತಿಕಾ, ಕೂಡಲೂರಿನ ಬಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯ, ಹಾಸನದ ಹಾಸನಾಂಬ, ಕೆಲಸೂರಿನ ಬಸ್ತಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆಯ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಪೂಜಾ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮಂಡ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಗಳು ಗಾರೆಯಿಂದ ರಚನೆಗೊಂಡಿವೆ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಗಳ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆಯ ನಗ್ನ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಗಾರೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗಾರೆಯಿಂದ ಮಾಡದೆ ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒರಟು ರಚನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗಾರೆಯನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದಾಗಿತ್ತು ಇಂತಹ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಚೋಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾಗಿತ್ತು ಗಂಗೈಕೊಂಡ ಚೋಳಪುರದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದು. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒರಟು ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಗಾರೆ ಲೇಪನ ಮಾಡಿ ನಯಗೊಳಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತು. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದರೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಸ್ಥೂಲ ರಚನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಂತರ ಗಾರೆ ತುಂಬಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವು ಮೈಸೂರು ಕಾಲದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಡಿ.ಇ. ನರಸಿಂಹನ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲೇ ಮರದ ಗೂಟ ಹಾಗೂ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಭಯ ಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಮರದ ಹಸ್ತಗಳ ರಚನೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಹುಶ ಇದೇ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೈಸೂರು ಅರಸರು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿರಬಹುದು.

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳು

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಮಲಪನಗುಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಐದನೆಯ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವಿತ್ತು. ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನವಸತಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿತು. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಗೆ ಜನಪದರು ಆಡು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಮಲಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಪರಿಪಾಠವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಜನವಸತಿ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ದೇಗುಲದ ಹಸಿರಿನಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಗುಡಿ, ಮಲಪನಗುಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಯಾರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ಖಚಿತ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಧಾರಿಸಿ ಇದನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ ದೇಗುಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಮಲಪನಗುಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವೊಂದು ಬಹು ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಕಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಂಗಮ

ವಂಶದ ಅರಸ ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವಾರಾಯನ ಕಾಲದ (ಕ್ರಿಶ 1412) ಶಾಸನ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳ ನಾಯಕರ ಮಗ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಸೋಂವಣ ಅಂಣನು ಬಿಸಿಲುಹಳ್ಳಿ ಕಣಿವೆ ಮತ್ತು ಬಡುವಲಿಯ ಕಣಿವೆಗಳು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಗೆ ಕೋಪರಾಮವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅರವಟಿಗೆಯನ್ನು ಇಡಿಸಿ, ಅದರ ಪರಿಕರಗಳು ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಭಾವಿ ಶಿಥಿಲವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಜಿಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಲು ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಾವಿಯ ತಳಭಾಗವು ಚೌಕಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ತಳದ ವರೆಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಹಂತಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವು ಚಾವಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅರವಟಿಗೆಯೊಂದನ್ನು (ವಿಶಾಂತಿ ತಾಣ) ಮಾಡಿ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೆ, ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ನೀರು ಮತ್ತು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಹಂಪಿಗೆ ಬರುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮಹಾಪಥವೆಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಡೆಯಿಂದ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರಬೇಕು ಅಲ್ಲದೆ ಐದನೇ ಸುತ್ತಿಕೋಟೆಯ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವು ಈ ಬಾವಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರಂಜಮಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನಂತರ ವಿಜಯನಗರ ಪಟ್ಟಣದತ್ತ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಶಿಲಾ ತೊಲೆಯೊಂದರ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನವು ತ್ರೈಯಂಬಿಕ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಎಲ್ಲಿ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ.

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಬದಿಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೊರೆಯಲಾಗಿದೆ, ಇದು ಪ್ರಕಟಿತ ಶಿಲಾ ಶಾಸನ. ಸರಿ ಸುಮಾರು 17 ಸಾಲುಗಳು ಇರುವ ಶಾಸನವು 16ನೇ ಶತಮಾನದ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣದೇವಾರಾಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಿದೆ. ತುಳುವ ವಂಶದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಭಾಗ ಮಾತ್ರವಿರುವ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸನವು “ಸುಭಮಸ್ತು ಮತ್ತು ನಮಸ್ತುಂಗ ಶರಶ್ಚುಂಬಿ ಚಂದ್ರಚಾಮರ ಚಾರವೇತ್ರೈಲೊಕ್ಕ ನಗರಾರಂಭ ಮೂಲಸ್ಥಂಭಾಯ ಶಂಬವೇ” ಎಂಬ ಶೈವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಮೂರನೇ ಅರಸು ಮನೆತನ ತುಳುವ ವಂಶದ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಇದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತುಳುವ ವಂಶದವರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಂಶವಾಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ತಿಮ್ಮಬೋಪನ ನಂತರ ಮಾತ್ರ. ಇವನ ಮಗ ನರಸನನ್ನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಚೋಳ, ಚೇರ ಮತ್ತು ಪಾಂಡ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಒರಿಸ್ಸಾದ ಗಣಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ತುರುಷ್ಕ (ಸುಲ್ತಾನ್) ರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.

ನರಸನಿಗೆ ತಿಪ್ಪಾಂಭ ಮತ್ತು ನಾಗಲಾದೇವಿ ಎಂಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದು, ಇವರಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವೀರನರಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಇವರನ್ನು ರಾಜಾಯಣದ ನಾಯಕ ಶ್ರೀರಾಮ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಹೋದರ ಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ವೀರನರಸಿಂಹನ ನಂತರ ಸಿಂಹಾಸರೂಢನಾದ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಕಂಚಿ, ಕಾಳಹಸ್ತಿ, ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ, ಶ್ರೀಶೈಲಂ, ಆಹೋಬಿಲ, ಶ್ರೀರಂಗಂ, ಕುಂಭಕೋಣಂ, ಅರುಣಾಚಲಂ, ಸಂಗಮ, ಹರಿಹರ, ರಾಮಸೇತು ಮತ್ತು ಗೋಕರ್ಣ ಮುಂತಾದ ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಗೋಸಾಹಸ್ರ, ಹೇಮಾಶ್ವ, ಬ್ರಂಹಾಂಡ, ವಿಶ್ವಚಕ್ರ ಮುಂತಾದ ಮಹಾದಾನಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅರಸರ ಬಿರುದುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಶಾಸನವನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸರಿಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಗೋಡೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ಕೊರೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳದ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಶಾಸನ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸನದ ಕಾಲ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಕಾಲದ ಶಾಸನವೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅಂತರಾಳ, ನವರಂಗ, ಮುಖಮಂಟಪವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ದೇಗುಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಕಾರ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ, ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿ ಮತ್ತು ನವರಂಗಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗರ್ಭಹೃದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು. ಮುಖಮಂಟಪದ ಮುಂಬದಿಗೆ ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ನೈರುತ್ಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಟಪ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸುತ್ತವರೆದಿರುವ ಪ್ರಕಾರಗೋಡೆ ಮೇಲಿನ ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಂಡಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರೆಯಿಂದ ರಚಿಸಿರುವ ಕಾಲಾರಿಮೂರ್ತಿ, ಸ್ವಾಭಿಷೇಕಮೂರ್ತಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ವೀರಭದ್ರ, ಗರುಡಾಸೀನ ವಿಷ್ಣು ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಶಿರ, ಎರಡು ಮುಂಡ ಭಾಗವಿರುವ ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಬದಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮುಂದೆ ನಂದಿ ಮಂಟಪವಿದೆ ಈ ಮಂಟಪದ ಶಿಖರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ ಮತ್ತು ಕೈಪಿಡಿಯ ಭಾಗಗಳು ಸಹ ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಅಂತಸ್ಥಗಳ ಗೋಪುರವಿದೆ. ಈ ಗೋಪುರದ

ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಗರುಡಾಸಿನ ವಿಷ್ಣು, ಕಾವಲುಗಾರರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ದ್ವಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಗೋಪುರದ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣದಾದ ಕೈಪಿಡಿಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಿಗೊಂಬೆಗಳು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿವೆ, ನಂದಿವಿಗ್ರಹವು ಇದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಕೈಪಿಡಿಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು, ನಂದಿ ಗಾರೆಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ ಇವುಗಳ ಬಹುಭಾಗವು ಭಗ್ನವಾಗಿವೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವು ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಶೈವ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಲತೆ, ಬಳ್ಳಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಕೈಪಿಡಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಅಮೋಘವಾಗಿದೆ. ಗಾರೆಯ ಬಳಕೆಯು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಸಮಭಂಗಿ, ದ್ವಿಭಂಗಿ, ತ್ರಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಾರೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿ ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು.

ಪರಾಮರ್ಶನ/ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಮಹಾದೇವ ಸಿ. (2004). ವಿಜಯನಗರ ಗಾರೆಶಿಲ್ಪ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ. ಪು. ಸಂ. 6-14.
- ನಾಗರಾಜಪ್ಪ ಎಸ್. (2014.). ಮಲಪನಗುಡಿ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಶಿಲಾ ಶಾಸನ. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಟಸೂರಮರ ಸಿ ಜಿ, ಗೋಪಾಲ್ ಆರ್ ಮತ್ತು ಬಿ ಎಸ್ ಗಂಗಾಧರ್. (ಸಂ).ವಿಜಯನಗರ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂ 18, ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು. ಪು.ಸಂ. 7-10.
- Gopinath Rao T. A. (1914). Elements of Hindu Iconography. Vol-1, Part-1. Motilal Banarsidass Publishers, Madras/ New Dehli . (2nd Reprint 1985).
- Indian Archaeology 1999-2000 A Review. (2005). The director general of Archaeological Survey of India. New Delhi.
- Varma K. M (1987). Technique of Gandharan and Indo-Afghan stucco images: Including images of gypsum compound. Motilal Banarsidass Publishers, Madras/ New Dehli.
- Suryanath.U.Kamat. (2001). A Concise history of Karnataka from pre-historic times to the present, Jupiter books, MCC, Bangalore. (Reprinted 2002)